

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**Кафедра архівознавства,
спеціальних історичних та
правознавчих дисциплін**

Допустити до захисту

Завідувач кафедри:

_____ професор Федьков О.М.

« ____ » _____ 2019 р.

Дипломна робота магістранта з теми:
**Реформування судової системи в Україні: історія та сучасність (друга
половина ХІХ – початок ХХІ століття)**

ВИКОНАЛА:

студентка 2 курсу

спеціальності **032 Історія та археологія,**

освітня програма **Архівознавство**

денної форми навчання

Руснак Леся Володимирівна

КЕРІВНИК:

доктор історичних наук, професор

Федьков Олександр Миколайович

Рецензент:

Зміст

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОБОТИ.....	7
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ СИСТЕМИ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ЗА РЕФОРМОЮ 1864 РОКУ.....	19
РОЗДІЛ 3. СУДОВІ РЕФОРМИ В ДОБУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1921 рр.....	39
РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ В РАДЯНСЬКУ ДОБУ.....	60
РОЗДІЛ 5. ЗАВДАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУДОВОЇ СИСТЕМИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	108
ВИСНОВКИ.....	128
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	133

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

РВРР - Революційна Військова Рада Республіки.

РВТ - Революційний військовий трибунал.

РВР - Революційна Військова Рада

НКЮ - Народний комісаріат юстиції СРСР.

ДПУ - Державне політичне управління.

НС - Надзвичайні сесії.

ВТ - Військові трибунали.

ВККС - Вища кваліфікаційна комісія суддів України.

ВРП - Вища рада правосуддя.

ВСТУП

Важливою рисою правової держави є функціонування ефективної судової системи, яка забезпечує принцип верховенства права. В сучасній Україні відбувається реформування системи судочинства, яке має на меті утвердження справедливого суду та вдосконалення вітчизняної судової системи. Зазначені зміни відбуваються у зв'язку з перспективами узгодження українського законодавства з європейським у контексті євроінтеграційних прагнень нашої держави.

Історія реформування судової системи України надзвичайно багатогранна та багатоаспектна. В період, який ми досліджуємо було проведено чимало реформ, які змінювали обличчя судової системи під специфіку влади, яка на той час панувала та в силу політичних обставин. Процес реформування судової сфери не завершений і досі.

Тому **актуальність** обраної мною теми полягає в потребі висвітлення особливостей процесу реформування судової системи України та дослідження сучасних ідей реформ судової сфери.

Об'єктом дослідження – правові ідеї, проекти, законодавчі акти, які дозволяють відтворити процес реформування судової системи від часу перебування українських земель у складі Російської імперії до сучасного реформування судової сфери.

Предметом роботи є генеза судової системи України в контексті її реформування.

Хронологічні межі роботи. Нижня межа – 1864 рік, адже перша реформа судової системи, про яку ми будемо вести мову, з'явилась саме у добу Великих реформ. Верхня межа – 2019 р., коли з'явився законопроект № 1008, що містить собі нові напрямки реформування судової системи в Україні.

Географічні межі дослідження – охоплюють українські землі в добу романівської імперії та територію сучасної України.

Мета роботи – дослідження особливостей процесу реформування судової системи у другій половині XIX – на початку XX ст. Для досягнення мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- охарактеризувати джерельну базу дослідження;
- проаналізувати стан вивчення досліджуваної проблеми у вітчизняній та зарубіжній історіографіях;
- висвітлити основні напрямки розвитку судової системи в Російській імперії за реформою 1864 року;
- дослідити судові реформи в добу Української національної революції 1917–1921 рр.;
- проаналізувати особливості реформування судової системи в радянську добу;
- розглянути завдання та перспективи розвитку судової системи на сучасному етапі.

У роботі використано такі загальнонаукові методи як аналіз, синтез, структурно-функціональний та системний, а також спеціальні історичні: історико-генетичний та історико-порівняльний методи.

Метод аналізу мною використаний при дослідженні особливостей здійснення реформ судової системи. За допомогою структурно-функціонального та системного методів було здійснено розгляд реформування судової системи як явища.

Історико-генетичний метод дав можливість прослідкувати всі основні віхи здійснення судових реформ. Шляхом історико-порівняльного методу було здійснено співставлення позитивних і негативних аспектів реформ судової сфері у досліджувані нами періоди.

Практичне значення роботи – полягає в тому, що положення, які висвітлені в даній роботі можуть в подальшому використовуватись для наукового поглибленого розгляду та вивчення специфічних особливостей реформування судової системи України. У навчально-педагогічній сфері цей матеріал може бути використаний в написанні рефератів, індивідуальних

науково-дослідних завдань, курсових робіт, у підготовці до семінарських і практичних занять з історичних дисциплін.

Структура роботи – вступ, п'ять розділів, висновки, список використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищенаведені факти та аргументи, я в своїй роботі, прийшла до наступних висновків:

Встановлено при характеристиці джерельної бази дослідження, що великий обсяг матеріалу про реформу 1864 року містить тогочасна періодична преса, яка не лише відображала погляди науковців щодо неї, а ставлення суспільства загалом. Також цінний матеріал про дану реформу є у нормативно-правових актах. (Временные правила об устройстве мировых судебных установлений в губерниях: Виленской, Ковенской, Гродненской, Киевской, Волынской, Подольской, Минской, Витебской и Могилевской, впредь до введения земских учреждений, Полное собрание законов Российской Империи).

З'ясовано, що джерельна база радянської епохи, яка стосується реформування правосуддя є не цілком дослідженою. Також викликають сумніви щодо об'єктивності та правдивості викладу матеріалу досліджені джерела (Сборник законов СССР и Указов Президиума Верховного Совета, спогади працівників цього періоду).

При аналізі історіографії з даної тематики встановлено, що розвиток судової системи на теренах України ґрунтовно досліджувався у працях науковців. Так, про судову реформу 1864 року писали і сучасники цієї реформи, і радянські історіографи, і зарубіжні.

З'ясовано, що сучасники судової реформи 1864 року вважали прийняті статuti втіленням мрії про ідеальне правосуддя, схвально відгукувалися про імператора Олександра II, який втілював судову реформу в життя. Захоплення в них викликав насамперед інститут присяжних засідателів, в якому вони вбачали наслідування передових надбань Західної Європи (Г. Джаншиєв, М. Філіппов). У частини дослідників викликало нарікання безпосереднє запровадження реформи на місцях, її поетапність, а не цілісність (Д. Генкін). Берендс). Радянські історіографи вбачали в судових перетвореннях елемент каральної політики самодержавства.

Встановлено, що історіографія щодо проблеми побудови системи правосуддя яскраво представлена колективними монографіями та окремими дослідницькими роботами, які детально висвітлюють віхи розвитку судової системи. (роботи Усенка, Ривліна, Кривоногова та ін.).

З'ясовано, що судова реформа 1864 року передбачала докорінну зміну російської судової системи, зокрема й в українських землях, які на той час належали до Російської імперії. За цією реформою нова система судоустрою поділялася на дві частини: суди мирової юстиції та загальні суди. Засновано було також судову установу з надзвичайними повноваження – Верховний кримінальний суд.

Впровадження судів мирової юстиції на українських землях мало свою специфіку. Воно було поетапним. 1867 р. мирові суди було введено в Харківській та частині Катеринославської губернії, 1869 р. – на всій території Катеринославської, в Полтавській, Таврійській, Херсонській і Чернігівській губерніях, а 1871 р. – у Київській, Волинській і Подільській губерніях.

Запроваджено загальні судові інституції: окружні суди для губерній або кількох повітів та судові палати – для кількох губерній або областей на підставі окремих розпоряджень («розписів»). З дев'яти судових палат в українських губерніях було три: Харківська (округ охоплював Харківську, Полтавську, Курську, Орловську і Воронежську губернії та деякі повіти Катеринославської і Тамбовської губерній), Одеська (Херсонська, Катеринославська, крім окремих повітів, Таврійська, Подільська губернії та Бессарабська область), а також Київська (Київська, Волинська, Чернігівська і Могильовська губернії).

Відзначено, що особливістю реформи 1864 року стало впровадження інституту присяжних засідателів, участь яких уможливила демократизацію та гуманізацію судового процесу. Проте в українських землях цей інститут не був втілений одночасно і теж у своєму впровадженні пройшов певні етапи. Найперше, в 1867 році, він був втілений у практику Харківського, Сумського та Ізюмського окружних судів. Найпізніше, в 1880 році, суд присяжних

отримав практичне застосування на теренах Правобережної України – в Київському, Уманському, Кам'янець-Подільському, Житомирському та Луцькому окружних судах.

Верховним і єдиним касаційним судом визначався реформою для всіх мирових і загальних судів Сенат.

З'ясовано, що судова реформа 1864 року внесла зміни в роботі правоохоронних органів, які зараховувались тоді до судової сфери. Реформовано процедуру слідства, унаслідок чого з'явилися судові слідчі. Потім відбулася реорганізація прокуратури шляхом впровадження посади прокурора та його товаришів (помічників) в окружних судах, судових палатах і Сенаті. Реформа запровадила інститут адвокатури – присяжних повірених.

Встановлено, що відродження української державності в добу Української національної революції супроводжувалося реформуванням судової системи. Згідно з настановами III Універсалу Центральної Ради Генеральне секретарство судових справ упорядкувало систему судівництва. Реформа була розпочата з касаційної інстанції, згодом були запроваджені три апеляційні суди (Київський, Харківський і Одеський), а останніми мали бути реформовані місцеві судові органи. На чолі новоствореної судової системи став Генеральний суд.

З'ясовано, що після гетьманського перевороту реформування судової системи було у здійснено у зворотньому порядку, з поверненням до старих, ще імперських основ судівництва. Унаслідок цього місце Генерального суду знову посів Державний сенат, а місце Київського, Харківського та Одеського апеляційних судів – відповідні судові палати. Реформою було змінено і принцип, за яким встановлювалась підсудність; Полтавський та Лубенський окружні суди належали тепер до Харківської, а Кам'янець-Подільський та Вінницький – до Одеської судової палати.

Простежено проведення судових реформ у добу Директорії, проте вони, з одного боку, вже були налаштовані на специфіку військового стану (Закон

про надзвичайні військові суди), а з іншого боку, були обмежені можливостями та часом. Тому багато аспектів судової реформи, яка планувалась Директорії так і лишились лише у вигляді законодавчих актів.

З'ясовано історичні умови та кардинальну перебудову судової системи після встановлення радянської влади в українських землях. Повсюдно запроваджувалися місцеві колегіальні народні суди. Апеляційний і касаційний порядок перегляду справ не передбачався, але у разі виявлення «нових істотних обставин» справа могла бути переглянута тим самим судовим органом. Також передбачалося негайне створення робітничих і селянських революційних трибуналів.

Встановлено, що на середину 1919 р. судоустрій УСРР включав суди першої інстанції (єдині народні суди і революційні трибунали), судові органи касаційної інстанції (раднарсуди та Найвищий касаційний суд), судовий орган із винятковою підсудністю (Верховний революційний трибунал). Незабаром з'явився ще один елемент судової системи – Дисциплінарні товариські суди.

З'ясовано, що у 1922 році проведена нова судова реформа, за якою запроваджувалась єдина судова система з трьох ланок: народного суду (у складі постійного судді або постійного судді та двох народних засідателів), губерньського суду та Верховного Суду УСРР і його колегій. Поряд із цими судовими інстанціями загальної юрисдикції передбачалося тимчасове функціонування спеціальних судів (військових трибуналів), до відання яких належав розгляд окремих категорій особливо небезпечних або особливо складних кримінальних, адміністративних, дисциплінарних, трудових, господарських і земельних справ, що вимагали від суддів спеціальних знань і навичок. Складовою частиною судової реформи стало заснування радянської прокуратури та адвокатури.

Встановлено, що, внаслідок демократизації суспільного життя після смерті Сталіна, в 1953 році проведена ще одна реформа, яка певною мірою змогла прибрати недемократичний характер здійснення судової влади. Ця

реформа припинила діяльність так званих «двійок» та «трійок», що розглядали справи у позасудовому порядку і ліквідовано утворені після Другої світової війни табірні суди.

Відзначено, що в 1989 році відбувається останнє реформування судової системи в межах радянської держави. Було запроваджено конференцію суддів та кваліфікаційну колегію суддів як органи суддівського самоврядування. Проголошено право громадян на судовий захист.

З'ясовано, що новим поштовхом до розвитку судівництва стало проголошення незалежності України. Судова реформа знайшла своє законодавче втілення в Конституції України, де було зазначено, що найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції є Верховний Суд України, поряд з яким на нижчих щаблях мали діяти апеляційні та місцеві суди. Також було запроваджено органи суддівського самоврядування.

Встановлено, що наразі судова система України перебуває у стані динамічного розвитку, тому й реформування її не припиняється. Одним з нещодавніх інструментів змін для судівництва є законопроект № 1008 від 29.08.2019 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування». За ним пропонується низка нововведень для суддівської сфери: скорочення кількості суддів Верховного Суду; зміна структури та специфіки функцій Вищої кваліфікаційної комісії суддів; створення комісії з питань доброчесності та етики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

I. Джерела:

1. Відомості ВР України. 1994. № 25. Ст. 198.
2. Відомості ВР України. 1994. № 25. Ст. 198.
3. Временные правила об устройстве мировых судебных установлений в губерниях: Виленской, Ковенской, Гродненской, Киевской, Волынской, Подольской, Минской, Витебской и Могилевской, впредь до введения земских учреждений: Именной указ, данный Сенату, Высочайше утвержденный 23 июня / 5 июля 1871 г., опубликованный 10 июля. *ПСЗРИ*. Собр. 2. Т. XVI. Отд. 1. № 49750. С. 913-916.
4. Державний вістник. 1918. № 20, 5 липня. С.10-15.
5. Известия Юга (Харьков). 1918. 15 февраля. С.5-8.
6. Короткий викладъ изъ устава 20 ноября 1864 года объ уголовнімъ суді для южно-руськихъ крестьянь. Катеринослав. 1866. 10 с.
7. КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК, 1898-1970. Т. 2: 1917-1924 / За заг. ред. П. М. Федосеева, К. У. Черненко. Пер. з 8-го рос. вид. Київ.: Політвидав України, 1979. 522 с.
8. О некоторых изменениях и дополнениях в закон о правах и обязанностях лиц прокурорского надзора: мнение Государственного Совета, Высочайше утвержденное 7 марта 1866 г., опубликованное 18-го того же марта. *ПСЗРИ*. Собр. 2. Т. XLI: 1866. Отд. 1. Спб., 1868. № 43077. С. 225-228.
9. О судебной реформе // Журнал гражданского и уголовного права. – 1879. – Кн. 2. – С. 152–177.
10. Полное собрание законов Российской Империи. Собр. II, т. XXXIX, отд. II. Спб., 1867. 693 с.

11. Российское законодательство X-XX веков: В 9 т. - Т. 8: Судебная реформа / Отв. ред.: Б. В. Виленский; под общ. ред.: О. И. Чистяков. Москва: Юрид. лит., 1991. 496 с.
12. Сборник законов СССР и Указов Президиума Верховного Совета СССР 1945-1946 гг. Москва: Издание «Ведомостей Верховного Совета СССР», 1947. 188 с.
13. Собрание узаконений и распоряжений Рабоче-крестьянского правительства Украины. 1919. № 19. Ст. 204.
14. Соображения о вводе судебных уставов в Западном крае. *Судебный вестник*. 1876. № 136. С. 1-2.
15. Судебные уставы 20 ноября 1864 года за пятьдесят лет. Т.1., 1914. 786 с.
16. Українська Центральна Рада: Документи і матеріали: У 2 т. Т. 1: 4 берез. 9 груд. 1917 р. Київ.: Наук, думка, 1996. 590 с.
17. Учреждение судебных установлений: Свод законов, правил, распоряжений и разъяснений, относящихся до учреждения судебных установлений и судебного управления / сост. Громачевский С. Г., член Житомирского окружного суда. СПб.: Изд. юрид. кн. маг. Н. К. Мартынова, 1897. 496 с.
18. Хронологічне зібрання законів, указів Президії Верховної Ради, постанов і розпоряджень Уряду Української РСР 1917-61: В 7 т. Т. 1: 1917-1941 рр. Київ.: Держполітвидав УРСР, 1963. 820 с.
19. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі - ЦДАВО України). - Ф. 2207, оп. 1, спр. 3, арк. 3.
20. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі - ЦДАУК). - Ф. 442, оп. 48, спр. 327, арк. 36-36 зв.

II. Монографії, статті, рецензії:

21. Baberowski J. Law, the judicial system and the legal profession. *The Cambridge history of Russia. Volume II Imperial Russia, 1689–1917*. 2006. P. 344–369.
22. Баишев М. И. Военно-судебная реформа в царской армии (60-70 гг. XIX вв.). Москва, 1955. 154 с
23. Балух В. С. История коммерческих судов. Историко-правовое исследование на примере Одесского коммерческого суда (1808-1917). Одесса: Юрид. л-ра, 2006. 176 с.
24. Берендс Э. Н. Связь судебной реформы с другими реформами императора Александра II и ее влияние на государственный и общественный быт России. Сенатская типография, 1915. 118 с.
25. Бессарабов В. Г. Пореформенная российская прокуратура (1864—1917 гг.). *Журнал российского права*. 2002. № 10. С. 141-152.
26. Бігун В. С. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку : [монографія]. Київ : Наук. думка, 2014. 501 с.
27. Боленко К. Г. Верховный уголовный суд в системе российских судебных учреждений первой половины XIX века: автореф. дис. ... канд. истор. наук: 07.00.02. Москва, 2009. 350 с.
28. Борьба с преступностью в Украинской ССР. Т. 2: 1917-1925 гг. / Автор очерка и составитель сборника документов профессор Я. Я Михайленко. Київ: ВШ МООП УССР, 1966. 952 с.
29. Будаков И. Б. Буржуазные реформы 60-70-х годов XIX века в Бессарабии. Кишинев, 1971. 217 с.
30. Буцковский Н. А. О деятельности прокурорского надзора вследствие отделения обвинительной власти от судебной. СПб.: Тип. Второго отделения Собственной Его Императорского Величества канцелярии, 1867. 84 с.

31. Виленский Б. В. Судебная реформа и контрреформа в России. Саратов: Приволжское книжное изд-во, 1969. 400 с.
32. Влада і суспільство в Україні. Історичний контекст / Відп. ред. В. А. Смолій. Київ: Інститут історії України, 2013. 506 с.
33. Власовський Нарис історії Української Православної Церкви. Київ, 1998. Т. 4. Ч. 2. 384 с.
34. Воробейкова Т. У. Судебная реформа 1864 года. *Проблеми юридичної науки та правоохоронної практики*: Збірник наукових праць. Київ, 1994. 402 с.
35. Генкин Д. Местный суд и его реформа. Москва: Тип. «Русский Труд», 908. 94 с.
36. Гессен И. В. Судебная реформа. Санкт-Петербург, 1907. 267 с.
37. Григорьев О. В. Военно-судебная реформа России 1867 г.: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2006. 203 с.
38. Григорьев О. В. Военно-судебные органы (1918-1921 гг.). *Военно-юридический журнал*. 2011. № 1. С. 25-32.
39. Гринюк В. О. Суд радянської доби. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*: Серія «Право». 2012. № 2 (6). С.1-15.
40. Губжокова Л. А. Уголовно-политические процессы в период укрепления административно-командной системы советского государства: 1929—1934 гг.: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Краснодар, 2007. 233 с.
41. Гусев Л. Н. История законодательства СССР и РСФСР по уголовному процессу и организации суда и прокуратуры. 1917-1954 гг. Москва, 1955. 636 с.
42. Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи / за ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 632 с.

43. Джаншиев Г. А. Основы судебной реформы. К 25-летию нового суда: Историко-юридические этюды. Москва, 1891. 393 с.
44. Джаншиев Г. А. С. И. Зарудный и судебная реформа. Москва: Типография Е. Гербек, 1889. 172 с.
45. Диденко М. П. Возникновение и развитие советских судебных органов в УССР в период Великой Октябрьской революции и в период иностранной интервенции и гражданской войны: автореф. дис... канд. юрид. наук. Харьков, 1951. 16 с.
46. Диденко М. П. Создание советского суда в УССР. *Харьковский юрид. ин-т. Ученые записки*. Т. 11. Вып. 2. Харьков: Харьковский юрид. ин-т, 1975. С. 34-65.
47. Диденко М. П. Судостроительство в УССР в первой половине 1919 г. *Сборник по истории советского государства и права УССР*. Харьков: Изд-во Харьковского гос. ун-та, 1954. С. 49-81.
48. Діденко М. П. Відновлення, організація та діяльність радянської судової системи в Українській РСР після розгрому Денікіна. *Питання історії держави і права Української РСР*. Т. I. Київ: Вид-во АН УРСР, 1952. С. 91-142.
49. Дмитриев Ф. М. Сочинения Т. 1. (История судебных инстанций гражданского апелляционного судопроизводства от Судебника до Учреждения о губерниях). Москва: Тип. А.И. Мамонтова, 1899. 588 с.
50. Донік О. М. Україна: у переддень та в добу ліберальних реформ 1860–1870-х років. Київ: Кріон, 2012. 240 с.
51. Есаков В. Д. Дело КР. Суды чести в идеологии и практике послевоенного сталинизма. Москва: РАН. Институт российской истории, 2001. 454 с.
52. Захаров В. В. Отечественная историография реформирования суда и института исполнения судебных решений по гражданским делам в России в 1832-1917 гг. *Историко-правовые проблемы: новый ракурс*: Сб. науч. работ. Вып. 2. Курск, 2009. С. 97-116.

53. Землянська В. В. Кримінально-процесуальне законодавство Центральної Ради, гетьманату Скоропадського та Директорії: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2002. 20 с.
54. Иллюстров И. Военные суды в русской армии за 25-летие (1867-1885 гг.). Москва, 1890. 120 с.
55. Ишкулов Ф. А. Судебная реформа и контрреформа в Башкирии. Уфа, 1974. 101 с.
56. Іванова А. Ю. Правова охорона конституції в українських актах і законопроектах 1917-1920 рр. *Конституція і державотворення: національні традиції та світовий досвід*: Матеріали XXX Міжнародної історико-правової конференції 4-6 липня 2014 р., м. Чернігів. Київ, 2014. 428 с.
57. Кистяковский А. Ф. О значении судебной реформы в деле улучшения уголовного правосудия [речь, произнесенная на торжественном акте Университета Св. Владимира 9-го ноября 1869 г.]. Київ: Универс. типография, 1870. 62 с.
58. Кожевников М. В. История советского суда, 1917-1956 годы. Москва: Гос. изд-во юрид. лит., 1957. 384 с.
59. Колемасов В. Н. Концептуальные основы создания советской судебной системы. *Право и образование*. 2012. № 9. С. 145-152.
60. Колмаков Н. М. Записка о судебной реформе в Западном крае вообще и частности в Киевской губернии. Київ: Тип. М. П. Фрица, 1872. 33 с.
61. Кони А. Из записок судебного деятеля. *Собрание сочинений*. Москва, 1986. Т. 1. 750 с.
62. Конституції і конституційні акти України: Історія і сучасність / Упоряд. І. О. Кресіна; відп. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. 397 с.
63. Коротких М. Г. Борьба в правительственных кругах по поводу принципов судебной реформы. *Государственный строй и политико-*

- правовые идеи России второй половины XIX столетия*. Воронеж, 1987. 183 с.
64. Краковский К. П. Судебная реформа в земле Войска Донского: автореф. дис. на соиск. уч. ст. канд. юрид. наук. Саратов, 1981. 43 с.
65. Кривоногов В. В. Формирование социалистических принципов советского судоустройства (1917-1926 гг.): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.710. - Свердловск, 1971. 20 с.
66. Кудлай О. Б. Діяльність генерального секретарства судових справ за документами фондів ЦДАВО України. *Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвідомчий наук. зб. Вип. 5: Архіви - складова інформаційних ресурсів суспільства*. Київ, 2002. С. 329-336.
67. Куйбіда Р. О. Організація і розвиток сучасної судової системи України : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук. Київ, 2006. 21 с.
68. Кульчицький В. Суд присяжних і наукова думка про нього в Україні після судової реформи 1864 р. *Право України*. 2003. № 6. С. 125-128.
69. Курабцева Г. П. Правові основи організації військових та військово-морських судів Російської імперії на українських землях в XVIII-початку XX ст.: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2013. 20 с.
70. Курицын В. М. Переход к НЭПу и революционная законность. Москва: Наука, 1972. 216 с.
71. Курицын В. М. Становление социалистической законности. Москва: Наука, 1983. 191 с.
72. Кутафин О. Е. Судебная власть в России: История. Документы: В 6 т. Москва: Мысль, 2003. Т.5: Советское государство. 829 с.
73. Лезов И. Л. Советский суд в 1917-1940 гг.: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00. 01. Москва, 1998. 161 с.

- 74.Лесь І. О. Правові основи діяльності товариських судів та їх роль в укріпленні службової дисципліни працівників міліції Української РСР. *Форум права*. 2014. № 1. С. 317-322.
- 75.Лотоцький О. Українські джерела церковного права. *Праці Українського Наукового Інституту*: Серія правнича. Варшава, 1931. Т. 5,кн. 1. 306 с.
- 76.Маймескулов Л. Н. Всеукраинская чрезвычайная комиссия (1918-1922). 2-е изд. Харьков: Основа, 1990. 345 с.
- 77.Муравьев Н. В. Прокурорский надзор в его устройстве и деятельности : Прокуратура на Западе и в России: пособ. для прокурор. Службы. Москва: Универ. тип., 1889. 566 с.
- 78.Никотин И. А. Столетний период (1772–1872) русского законодательства в воссоединенных от Польши губерниях и законодательство о евреях (1649–1876) Т. 1. Вильна: Тип. А.Г. Сыркина, 1886. 386 с.
- 79.Обухов В. В. Правовые основы организации и деятельности военных трибуналов войск НКВД СССР в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. (Историко-правовое исследование): дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.01. Москва, 2002. 228 с.
- 80.Окіпнюк В. Т. Правові засади побудови і діяльності надзвичайних сесій в Україні. *Держава і право*. Вип. 2. Київ: Ін Юре, 1999. С. 56-69.
- 81.Окіпнюк В. Т. Спеціальні колегії судів у системі тоталітарної влади УСРР: юридичний аналіз діяльності у 1935-1936 рр. *Вісник Львівського університету*: Серія юридична. Вип. 56. 2012. С. 134-139.
- 82.Петухов Г Е. Советский суд и становление революционной законности в государственном управлении. - Київ: Вища школа, 1982. 154 с.
- 83.Петухов К А. История военных судов России. Москва: НОРМА, 2003. 352 с.

84. Поляков И. И. Организация и деятельность судебных органов Таврической губернии по Судебной реформе 1864 года (60-90-е годы XIX в.): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харьков, 2001. 175 с.
85. Полянский Н. Н. Царские военные суды в борьбе с революцией 1905–1907 гг. Москва: Изд-во Моск. ун-та, 1958. 240 с.
86. Портнов В. П. Становление правосудия Советской России (1917— 1922 гг.). Москва: Наука, 1990. 168 с.
87. Правова ідеологія і право України на етапі становлення тоталітарного режиму (1929-1941) / За ред. О. М. Мироненка, І. Б. Усенка. Київ, 2001. 220 с.
88. Прилуцький С. В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава): [монографія]. Київ, 2012. 317 с.
89. Рабінович П. Особливості режиму законності під час Великої Вітчизняної війни. *Право України*. 2000. № 5. С 9-11.
90. Реєнт О. П. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.) / Олександр Реєнт. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2003. 340 с.
91. Ривлин А. Л. Организация суда и прокуратуры в СССР. Харьков, 1968. 255 с.
92. Ривлин А. Л. Первые законодательные акты о советском суде на Украине. *Советское государство и право*. 1949. № 11. С. 57-65.
93. Рогожин А. И. Очерк истории социалистической законности УССР в период иностранной военной интервенции и гражданской войны. Харьков: Изд-во ХГУ, 1963. 120 с.
94. Рогожин А. И. Процессуальное право УССР в период военной интервенции и гражданской войны. Харьков: Харьковский юрид. ин-т, 1966. 40 с.
95. Рогожин А. И. Социалистическая законность в УССР в период проведения Великой Октябрьской социалистической революции и в период гражданской войны и иностранной военной интервенции: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харьков, 1950. 20 с.

96. Рощина Ю. В. Судебный следователь в уголовном процессе дореволюционной России: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Москва, 2006. 32 с.
97. Руснак Л.В. Новітні напрями судової реформи в Україні. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні». Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2019. С. 32-33.
98. Савуляк Р. В. Реорганізація органів прокуратури за судовою реформою 1864 року в Україні та сучасні перспективи її реформування. *Вісник Львівського університету*: Серія юрид. 2011. Вип. 52. С. 104-109.
99. Самойленко О. О. Реалізація судової реформи 1864 р. на теренах України: етапи і проблеми. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 23-27.
100. Самойленко О. О. Судова реформа 1864 р. в Україні: сучасна історіографія проблеми. *Правова держава*. Київ, 2012. Вип. 23. С. 54-62.
101. Сердюк В. О. Проблеми реалізації судово-правової реформи в Україні; автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук. Київ, 2007. 195 с.
102. Силантьев В. І. Влада і православна церква в Україні (1917-1930 рр.): автореф. дис.... докт. істор. наук: 07.00.01. Харків, 2005. 38 с.
103. Синайский В. И. Народный суд по делам гражданским в первое время его существования в г. Киеве: Судебно-социальный очерк. *Институт рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. Ф. 145, спр. 11, арк. 3.
104. Скрыпник Н. А. Уголовная политика Советской власти. Харьков, 1924. 231 с.

105. Єльчанинов М. О. Ленінські основи організації судового управління на Україні (1917-1922) *Проблеми правознавства*. Вип. 14. Київ, 1969. С 10-12.
106. Смыкалин А. Судебная реформа 1922 года. *Российская юстиция*. 2002. № 4. С. 39-42.
107. Соболевский В. А. Правосудие и порядок в войсках: юридическое исследование. Санкт-Петербург, 1882. 626 с.
108. Строгович М. С. Военные трибуналы Советского государства. Москва, 1942. 223 с.
109. Судебная реформа / Под ред. Н. В. Давыдова, Н. Н. Полянского. М.: Книгиздательство «Объединение», 1915. Т. 2. 315 с.
110. Сусло Д. С. Історія суду Радянської України (1917-1967 рр.). Київ: Вид-во Київ, ун-ту, 1968. 217 с.
111. Сусло Д. С. Організація судових органів Української РСР в період 1917-1925 рр. Київ: Вид-во Київ, ун-ту, 1960. 88 с.
112. Тарановски Т. Судебная реформа и развитие политической культуры царской России. *Великие реформы в России, 1855-1874*. Москва, 1992. С. 301-317.
113. Тарновский Е. Порядок производства дел в волостных судах (по закону 12 июля 1889 г.) *Юридический вестник*. 1892. Кн. 1. С. 98-105.
114. Теремилев В. И. Законность и правосудие в СССР. Москва: Политиздат, 1987. 224 с.
115. Тимановский А. Т. Судебные уставы императора Александра II. Москва: Тип. А. И. Мамонтова, 1885. 820 с.
116. Тимошук О. В. Охоронний апарат Української Держави (квітень - грудень 1918 р.): [монографія]. Харків: Вид-во Ун-ту внутрсправ, 2000. 462 с.
117. Троицкий Н. А. Царские суды против революционной России. Политические процессы 1871-1880 гг. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1976. 393 с.

118. Уортман Р. Властители и судии: Развитие правового сознания в императорской России. Москва: Новое литературное обозрение, 2004. 520 с.
119. Усенко І. Б. До питання про генезу українського виміру юридичної науки. *Антологія української юридичної думки*. Т. 10: Юридична наука незалежної України. Київ: ВД «Юрид. книга», 2005. С. 188-202.
120. Усенко І. Б. Україна в роки НЕПу: доля курсу на революційну законність. Харків: Ун-т внутрішніх справ, 1995. 74 с.
121. Филиппов М. А. Судебная реформа в России [в 2 т.]. Т. 1 СПб.: Тип. В. Тушнова, 1871. 631 с.
122. Філінюк А. Г. Правобережна Україна наприкінці XVIII – на початку XIX століття: тенденції розвитку і соціальні трансформації. Наукове видання. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. 728 с.
123. Харланов В. Л. Компетенция церковных судов Российской империи в конце XIX - начале XX века. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2003. № 1. С. 118-129.
124. Хмельницький А. И. Красное Право и Красный Суд: Публичная лекция. Одесса, 1921. С. 5-17.
125. Черниченко С. А. Возникновение и развитие советской судебной системы в Украине (1918-1925 гг.) *Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. Вип. 52*. Харків, 2002. С. 27-36.
126. Чисніков В. Вищі судові органи України в особах (1917-2001 рр.) *Юридичний вісник України*. 2002. № 22. С. 13-18
127. Шагаев В. А. Военно-судебная система России во второй половине XIX века: историко-правовое исследование: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Владимир, 2007. 181 с.
128. Шандра В. С. Долання кадрового дефіциту під час ліберальних реформ 1860-1870-х рр.: особливості українських губерній Російської імперії. *Укр. іст. журн.* 2013. № 6. С. 92–111.

129. Шаповал Ю.І. ЧК - ГПУ - НКВД в Україні: особи, факти, документи. Київ, 1997. С. 288-291.
130. Шаравара Т. О. Реформи і контрреформи другої половини ХІХ – початку ХХ століття в Російській імперії: історіографія. Київ: «Видавництво Ліра-К», 2011. 487 с.
131. Шаркова И. Г. Мировой судья в дореволюционной России. *Государство и право*. 1998. № 9. С. 79-85.
132. Шигаль Д. А. Мирова юстиція на Лівобережній Україні за судовою реформою 1864 року: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2005. 20 с.
133. Щербина П. Ф. Судебная реформа 1864 года на Правобережной Украине. Львов: Изд-во при Львовском гос. ун-те, 1974. 190 с.
134. Якименко О. Н. Радянське правосуддя. Київ: Політвидав України, 1975. 96 с.

ІІІ. Підручники, посібники, довідкові видання:

135. Голунский С. А. Военные суды и военная прокуратура: Учебник по спецчасти судостроительства. Москва, 1940. 220 с.
136. Історія держави і права України: Академічний курс: У 2-х т. / За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина. Т. 2. Київ: ВД «Ін юре», 2000. 580 с.
137. Святоцький О. Д. Адвокатура. *Юридична енциклопедія*: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 1. Київ: «Українська енциклопедія», 1998. С. 44-45.
138. Хорошилова О. О. Комерційні суди. *Юридична енциклопедія*: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Т. 3. Київ: «Укр. енциклопедія», 2001. С. 169-170.
139. Чехович В. А. Судова реформа 1864. *Юридична енциклопедія*: В 6-ти тт. Т. 5. Київ 2003. С. 702-703.

140. Юшков С. В. История государства и права СССР: [Учебник для юрид. ин-тов и факультетов]. Ч. 1. Изд. 4-е. Москва: Госюриздат, 1961. 535 с.